

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТОВАРИСТВО ПСИХОЛОГІВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Г. С. СКОВОРОДИ
Кафедра психології

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ НАПН УКРАЇНИ
АСОЦІАЦІЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПСИХОЛОГІВ ХАРКОВА
МІЖРЕГІОНАЛЬНА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ СПРІЯННЯ РОЗВИТКУ СИМВОЛДРАМИ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНА АСОЦІАЦІЯ (ХАРКІВСЬКИЙ ОСЕРЕДОК)

*З нагоди 215 річниці ХНПУ імені Г.С.Сковороди,
130-ї річниці з дня народження І.А. Соколянського (1889-1960),
115-річчя В.І. Аснїна (1904-1956),
95-річного ювілею А.В. Петровського (1924-2006)
та 25-річчя факультету психології і соціології*

ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(Каталог психотехнологій; тези доповідей)

26 жовтня 2019 року

Харків – 2019

УДК 159.9.07
ББК 88

Рецензенти:

Бочелюк Віталій Йосипович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Запорізького національного технічного університету

Євдокимова Наталя Олексіївна – доктор психологічних наук, професор, проректор з наукової та міжнародної діяльності Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика

Романовський Олександр Георгійович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами Національного технічного університету «ХПІ»

*Рекомендовано до друку Вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди,
протокол № 7 від 28.10.2019 року*

ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ (каталог психотехнологій; тези доповідей): матеріали III міжрегіональної наук.-практ. конф., м. Харків, 26 жовтня 2019 р., ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Харків: Діса плюс, 2019. 248 с.

ISBN 978-617-7645-81-7

У збірнику представлено матеріали науково-практичної конференції «**ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ**», метою якої було висвітлення в рамках профорієнтації та просвітництва новітніх розробок у галузі психотехнологій, представлених на теренах України.

Перша частина збірника містить **Каталог психотехнологій** новітніх авторських розробок розвивальних, психокорекційних, діагностичних, тренінгових програм, методик, технік тощо, інформація про які подана у вигляді анотацій.

У другій частині розміщено тези доповідей, які містять результати науково-практичних розробок учасників конференції.

Матеріали конференції віддзеркалюють результати сучасних досліджень у галузях теоретичної та прикладної психології.

Для науковців, викладачів, аспірантів та магістрантів, студентів гуманітарних спеціальностей, практичних психологів, вихователів, соціальних та медичних працівників.

Матеріали друкуються в авторському варіанті з правками редакції.

ISBN 978-617-7645-81-7

УДК 159.9.07
ББК 88

© ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2019
© Колектив авторів, 2019
© Єльчанінова Т.М. (оформлення, обкладинка, Ψ-емблема), 2019

Тарасова Т.Б. Методичне забезпечення навчальної дисципліни «Методика викладання психології у вищій школі» для змішаного навчання.....	60
Туркова Д. М. Методика діагностики «Сприймання образу тіла дитиною»	63
Хомуленко Т.Б. Психосоматичний підхід до характеристики змісту оздоровчої психотехнології: базові дефініції	64
Хомуленко Т.Б., Фоменко К.І., Миронович Б.С. Семантичний диференціал «Ставлення до тіла»	66
Цигичко Т.П. Казкотерапія в роботі з дітьми дошкільного віку	66

Частина 2. ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Абсаялмова Л. М. Особистісні детермінанти розладів харчової поведінки	73
Аркатова О.С. Категорія невизначеності в дослідженнях життєвого простору особистості.....	77
Балабай І. С., Малихіна О. Є. Психологічні особливості поведінки лідерів у конфліктних ситуаціях	78
Ветрова Н.В. Психологічні особливості розвитку мотивації підприємницької діяльності в студентському віці: актуальність проблеми	80
Воловик А. С. Особливості невротичних реакцій студентів	82
Галата О.С. Розробка методики діагностики особливостей завязатості у навчальній діяльності студентів та школярів	85
Галушко С.М. Роль сімейно-родинної прив'язаності у становленні особистості молодшого школяра	90
Гармаш О.В. Рушійні кроки змін у педагогічній діяльності на шляху до Нової української школи: психологічний контекст	92
Гога Н.П. Место тревожности в процессе формирования социального доверия.....	96
Даниленко Н.В. Теорія інстинктів в.і. гарбузова як ресурс особистості.....	99
Даниленко Н.М. Особливості ставлення до зовнішності дівчат юнацького віку з різним співвідношенням задоволеності та стурбованості зовнішнім виглядом	102
Дейниченко Л.М. Розвиток комунікативної компетентності майбутніх психологів..	105
Диаб Набил. Время как фактор ценности собственной жизни.....	110
Долусова Н.М. Йога як метод впливу на тривожність особистості	116
Дорожко І.І., Довженко О.О. Булінг в освітньому просторі: реалії сьогодення	117
Сльчанінова Т.М. Аналіз взаємозв'язку гніву, агресивності та індивідуально-психологічних особливостей особистості студенток-психологинь.....	121
Єрмоленко К.В. Психологічне становлення соціальної креативності майбутніх психологів як невід'ємна частина професійної підготовки	123
Жванія Т.В., Волкова О.Г. Емоційна готовність майбутніх психологів до професійної діяльності : діагностика і формування	126
Ілляшенко Т. Д., Жук Т. В. Проблема психолого-педагогічної допомоги батькам, які виховують дітей з особливими освітніми потребами.....	131
Каменчук Т.Д. Рівнева модель засвоєння просторових знаків та символів як психолого-педагогічна технологія для роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями	135
Кисельов К.С., Саврасов М.В. Креативність особистості майбутнього вчителя початкових класів як запорука його професійної адаптації.....	139

незадоволеність загальними умовами життя та середня задоволеність його умовами й основними потребами.

В ході порівняння цих груп студентів з високим рівнем невротизації визначено, що усім їм властиво оцінювати своє здоров'я як погане, виявлена наявність психосоціального стресу. Більшість не невротизованих із невротичною схильністю укласти своє життя у вузькі межі, тобто різноманітні невротичні ознаки виникають через те, що вони намагаються бути невибагливими, задовольнятися малим. А відрізняються вони тим, що у не невротизованих студентів в основному відсутній психосоціальний стрес, немає невротичних схильностей, вони задоволені життям, його умовами, загальним рівнем.

Оскільки провідною діяльністю студентського періоду є професійно-навчальна, то доцільним було встановити міру впливу невротизації на увагу студентів, яка у значній мірі впливає на ефективність і продуктивність навчання. Увага студентства досягає піку свого розвитку в даному віці, проте несприятливі психічні стани дезорганізують її функціонування, провокуючи виникнення невротичних реакцій. Отже визначено, що у невротизованих студентів нижча від середнього продуктивність спостерігається в осіб зі страхами та фобіями, занепокоєнням та напругою, дереалізацією, нав'язливістю, іпохондричними розладами, психастенічними порушеннями, а у всіх інших профілів спостерігається середній рівень її розвитку. У не невротизованій групі показники уваги є вищими, ніж у студентів з невротичними реакціями.

Таким чином, можна сказати, що проблема зростання частоти виникнення невротичних реакцій у студентів є досить актуальною у наш час, адже впливає на психофізичний стан і, зокрема, на пізнавальну сферу. Підтверджується необхідність поглибленого експериментального дослідження впливу невротичних реакцій на увагу студентів, впровадження психокорекційних заходів

Галата О.С.

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди, м. Харків*

РОЗРОБКА МЕТОДИКИ ДІАГНОСТИКИ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАВЯТІСТІ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ STUDENTІВ ТА ШКОЛЯРІВ

Завзятість у навчальній діяльності в даній роботі розуміється як збереження наміру діяти і добиватися навчальної цілі в конкуруючих умовах, або появи зовнішніх дистракторів (випробувань, спокус, перешкод, зовнішнього авторитетного тиску і т.д.). Це свого роду психологічний механізм підтримання розпочатої дії, прояв сили волі чи вольового контролю над дією (Галата О.С., 2017). Тут найголовніше – «будова системи регуляції». Завзятість часто розглядалась психологами як результат

певного психологічного явища, ніж як її предиктор, тобто ця риса виступала залежною змінною у дослідженнях атрибутивного стилю особистості, саморегуляції орієнтації на ціль і т.п. (Baumeister R., Bratslavsky E., Muraven M., and Dianne M. T., 1998).

Актуальність дослідження обумовлена обмеженням сучасного україномовного валідного та надійного діагностичного інструментарію вивчення завзятості у навчальній діяльності студентів та школярів, існує необхідність розуміння принципів та діагностики даної особистісної якості, особливо в підлітковому та юнацькому віці. Адже, завзятість виступає одним з найважливіших предикторів здатності людини контролювати та керувати власною поведінкою, діями. У даному випадку, мова йде про високий рівень мобілізації ресурсів, який підтримується суб'єктом діяльності.

Саме тому, метою дослідження стала розробка методики діагностики особливостей завзятості у навчальній діяльності студентів та школярів.

У науковій літературі існує ряд методик, спрямованих на дослідження наполегливості, як риси характеру, чи як окремих шкал в дослідженнях саморегуляції та самоконтролю, проте майже відсутній надійний та валідний діагностичний інструментарій для дослідження власне навчальної завзятості.

Розроблена нами методика спрямована на вивчення навчальної завзятості у підлітків та студентів (Кузнецов М.А., Галата О.С., 2017). У концептуальну модель методики було покладене уявлення про те, що завзята навчальна дія складається з: 1) цілеспрямованості, тобто прагнення людини, яка навчається, досягти навчальної мети; 2) докладання цією людиною зусиль; 3) високого самоконтролю та 4) здатності доводити діло до кінця. На нашу думку завзяту навчальну дію доцільно трактувати, як здатність витримувати тривалі фізичні чи розумові зусилля, зберігати інтерес до навчальних проєктів, виконання яких займає місяці або навіть довше, планувати власну ієрархію цілей задля досягнення головної мети, та доводити розпочату діяльність до кінця.

Розроблений опитувальник представляє собою 50 тверджень, які зачіпають тематику цілей, сподівань, стійкості перед невдачами, навчальну діяльність, оцінку результатів власних дій. Для кожного твердження досліджуванам пропонувалося вибрати один із п'яти варіантів відповідей згідно зі шкалою Лайкерта – «Не згоден», «Скоріше не згоден», «Важко відповісти», «Скоріше згоден», «Повністю згоден», оцінюваним від 1 до 5 балів. Методика передбачає оцінку по чотирьом шкалам, описаних вище. Наведемо приклади тверджень і їх відношення до виділених шкал. Шкала «*Цілеспрямованість*»: «Якщо я хочу чогось, то буду добиватися своєї мети» «Мене важко відволікти, коли я виконую важливу роботу»; шкала «*Зусилля*»: «Мені доводиться докладати багато зусиль для того, щоб завершити навіть просте завдання», «Я працюю понад свої сили»; шкала

«Самоконтроль»: «Я систематично контролюю результати своєї навчальної діяльності», «Я готовий(ва) знову і знову займатися вдосконаленням вже закінченої роботи»; шкала «Здатність доводити діло до кінця»: «Я не доводжу розпочату справу до кінця», «Мій інтерес до певної справи не пропадає до кінця її виконання, та може цікавити мене після отримання результату».

У психометричну вибірку для стандартизації опитувальника увійшли 260 досліджуваних (181 жінка та 79 чоловіків, середній вік яких становить 18 років). Вік досліджуваних варіював від 13 до 25 років. Всі розрахунки виконувалися на комп'ютері за допомогою пакету статистичних програм Statistica 6.0.

Надійність методики. Першим кроком в обробці отриманих «сирих» даних була перевірка внутрішньої узгодженості опитувальника. Для цього розраховувалася статистика альфа Кронбаха для шкали, що включає всі 50 пунктів. Величина альфа Кронбаха для шкали із 50 запитань склала 0,874, що є прийнятною та хорошою величиною внутрішньої узгодженості пунктів опитувальника навчальної завзятості.

Пунктів опитувальника, які погіршують психометричний показник одномоментної надійності виявлено не було. Можна стверджувати, що пункти нашого опитувальника володіють високою диференційною силою, тому кінцевий варіант опитувальника залишився без змін. Дана психодіагностична методика відповідає сучасним вимогам до психометричного обґрунтування особистісних опитувальників.

Ретестова надійність опитувальника. Повторне тестування однієї і тієї ж вибірки (65 респондентів) було проведено з інтервалом у чотири тижні. Кореляція (за К. Пірсоном) між результатами першого та другого тестування (загального показника завзятості) виявилася на рівні $r=0,79$, при $p \leq 0,05$, що свідчить про високу ретестову надійність опитувальника.

Конструктивна валідність методики перевірялась шляхом визначення кореляційних зв'язків показників опитувальника навчальної завзятості та показників наступних опитувальників: 1. Опитувальник самоорганізації діяльності (ОСД) О.Ю. Мандрикової; 2. Опитувальник Л. Голдберга «Маркери факторів «Великої п'ятірки»; 3. Тест-опитувальник А.В. Зверькова і Є.В. Ейдмана «Дослідження вольової саморегуляції»; 4. Опитувальник «Контроль за дією» – Ю. Куля; 5. Тест життєстійкості С. Мадді, в адаптації Д.О. Леонтьєва і О.І. Рассказової.

Розпочнемо з аналізу статистично значущих зв'язків між загальним показником завзятості і чотирма шкалами опитувальника навчальної завзятості з опитувальником самоорганізації діяльності (ОСД) О.Ю. Мандрикової: Існують позитивні зв'язки між шкалою «Цілеспрямованість» та показниками методики навчальної завзятості. Найбільш тісний зв'язок показали шкали «Цілеспрямованість» ОСД та

«Цілеспрямованість» опитувальника навчальної завзятості (0,47, $p \leq 0,01$). Тісний кореляційний зв'язок виявлений між самоконтролем та шкалою «Самоорганізації» ОСД (0,31, $p \leq 0,01$). Статистично значущих зв'язків між показниками методики навчальної завзятості та показниками «Орієнтації на сьогодні» ОСД О.Ю. Мандрикової встановлено не було. Отже, висока здатність до наполегливості та цілеспрямованості властива досліджуванам з високою завзятістю. Самоорганізація діяльності, навички тактичного планування і стратегічного цілепокладання є визначальними характеристиками для формування високого самоконтролю особистості, слідством чого, буде висока завзятість та цілеспрямованість учня чи студента.

Аналізуючи кореляційний зв'язок результатів нашого опитувальника та маркери факторів великої п'ятірки, можна зробити висновки, що найбільш тісні взаємозв'язки були виявлені між шкалами свідомістю чи добросовісністю, інтелектом та завзятістю (всі показники). Від рівня пунктуальності студента чи школяра, його відповідальності та уваги буде залежати успіх у навчанні. Тобто, чим вища добросовісність тим вища завзятість у студента, чим менший рівень імпульсивності, завзяття буде розвиватися та поведінка особистості буде супроводжуватися продуманими діями та діяльністю. Інтелект чи відкритість для нових ідей дуже сильно пов'язаний з креативністю, і, як правило, дана риса характеру має позитивний вплив на проекти, які виконуються студентами впродовж тривалого часу. Статистично значущих результатів за шкалами «Екстраверсія» та «Поступливість» великої п'ятірки з шкалою «Доведення діла до кінця» навчальної завзятості виявлено не було.

Настільки ж цікавий кореляційний взаємозв'язок «Опитувальника навчальної завзятості», яка негативно корелює з усіма шкалами методики контролю за дією. Автор даної методики зазначав, що у людини існує два модули контролю власних дій, а саме орієнтація на дію та орієнтація на стан. Негативна кореляція з показниками орієнтації на стан при невдачі, прийнятті рішення та реалізації діяльності свідчить, що стратегії контролю більш ефективні у студентів, в яких переважає орієнтація на дію. Такі студенти не поглинаються негативними думками, фантазіями чи спогадами, які пов'язані з минулими навчальними невдачами. Тобто, завзятість може слугувати певним механізмом контролю навчальної діяльності та стимулюванням орієнтації на дію при виконанні цієї діяльності.

Результати кореляційного аналізу нашого опитувальника та тесту життєстійкості в адаптації Д.О. Леонтьєва свідчать, що завзята навчальна дія може бути предиктором виникненню внутрішньої напруги в стресових початкових ситуаціях за рахунок високого рівня життєстійкості, та сприйняття цих стресів як менш важливих та значущих. Високу значущість

показав кореляційний зв'язок між шкалами завзятості та залученістю 0,58; 0,50; 0,57; 0,40; 0,46 ($p \leq 0,01$), який показує, що завзятість в навчальних діях може слугувати причиною задоволеності навчальним процесом, емоційної стабільності під час навчального процесу тощо. Кореляції між шкалами опитувальника завзятості та контролем 0,62; 0,54; 0,62; 0,47; 0,44 ($p \leq 0,01$) підтверджують, що високий рівень завзятості у школярів чи студентів допомагає долати труднощі та перепони, боротися за позитивний навчальний результат, дозволяє вплинути на результат того, що відбувається, нехай навіть цей вплив не абсолютний і успіх не гарантований, що і лягло в основу нашого розуміння поняття «завзятої навчальної дії».

Результати методики вольової саморегуляції А.В. Зверькова і Є.В. Ейдмана тісно зв'язана з авторським опитувальником (Зверьков А.Г., Эйдман Е.В., 1990). Це вказує що наша методика дійсно досліджує вольову сферу особистості школяра чи студента. Тісний зв'язок завзятості та наполегливості, звичайно присутній, проте це не синонімічні поняття, та різні психологічні феномени. Якщо наполегливість – це певна циклічність, повторюваність вольової дії до тих пір, поки не буде досягнута мета. У наполегливості важливі інформаційні потоки, що йдуть по каналах прямого і зворотного зв'язку. То у випадку з навчальною завзятістю, мова йде про рівень мобілізації ресурсів, який підтримується суб'єктом діяльності, регуляційну систему особистості школяра (студента), за допомогою якої людина досягає успіху у навчальній діяльності.

Таким чином, розроблена нами психодіагностична методика відповідає сучасним вимогам до психометричного обґрунтування психодіагностичного інструментарію. Стандартизація методики показала його досить високу тест-ретестову надійність та внутрішню узгодженість опитувальника. Представлені результати дослідження навчальної завзятості дозволяють вважати апробацію «Опитувальника навчальної завзятості у студентів та школярів» успішною.

Приведені дані говорять про те, що шкала консистентна, її бали розподілені нормально. Показники опитувальника тісно пов'язані з свідомістю (добросовісністю), інтелектом (відкритості новим ідеям), з орієнтацією на дію при виконанні навчальної діяльності, із залученістю та контролем за тестом життєстійкості, що підтверджує уявлення про поняття завзятої навчальної дії, як механізму регуляції навчальної діяльності студентів та школярів.

Методика діагностики навчальної завзятості, може бути використана для психодіагностики вольових якостей особистості, як цілеспрямованість, завзятість та вольових зусиль та їх подальшої корекції.